

T. H. KONDRATYEVA: Metamorfozi szobsztvennogo imenyi (Opüt szlovarja) Izdatyelsztvo Kazanszkovo Unyiverszityeta, 1983. 110.

Az igen kifejező című (A tulajdonnév metamorfózisai) névtani kiadvány, amint az alcím is utal rá, voltaképpen szótárkísérlet. T. N. KONDRATYEVA régóta foglalkozik a tulajdonnév jelentésváltozásának kérdéskörével (vö.: Perehod szobsztvennüh imjon v naricatyelnyje v frazeologizmach, poszlovicah i progovorkach russzkogo naroda. Izg-bo KCU. 1964; Szobsztvennyje imena v poszlovicah, pogovorkach i zagadkach russzkogo naroda. Kazany, 1964; Szobsztvennyje imja v russzkom eposze. Kazany. 1967.), ily módon az ismertető tulajdonnévszótár a korábbi kutatások összegezésének is tekinthető.

A szótár elé írt Előszóból (3--8) megismerhetjük a szerzőnek a tulajdonnév jelentésével, jelentésváltozásával kapcsolatos álláspontját, valamint az eddig megjelent tulajdonnévszótárokról alkotott véleményét (Erről egyébként külön tanulmányt is írt a szerző: T. N. KONDRATYEVA, Russzkiye szlovari licsnüh szobsztvennüh imjon kak onomasztyicseszkiy isztocsnik. Kazany, 1969. A szerző megállapítása szerint a szótár, mivel nem teljesen előzmény nélküli, nem tart igényt abszolút újdonságra. Az eddigi szótároktól megkülönböztető és elkülönítő vonása viszont az, hogy itt csak a jelentésváltozáson átment, ill. átvitt jelentésben is használatos tulajdonnevek szerepelnek.

Az Előszót követő Bibliográfiában (9--15) felsorolt 205 forrásmunkából (szótárak, lexikonok, levéltári anyagok) több mint 1000 név került T. N. KONDRATYEVA szótárába betűrend szerinti elhelyezésben: egy részük az irodalmi és beszélt nyelvben használatos idegen eredetű (bibliai, mitológiai) név (Herkules, Babel, Mars) más részük az egyházi ünnepek, vallási szertartások, népi szokások megnevezésére szolgáló név (Maszlenica, Pokrov -- okt. 1. Katyerinyin gyeny -- nov. 24. stb.), amelyeket T. N. KONDRATYEVA szintén a tulajdonnevek közé tartozónak vél(i). Szép számmal szerepelnek a reális személynévanyag elemei (Jermolaj, Jahov, Ivan, Tatjana stb.), történelmi személyek (Mama, Napoleon, Pompadour stb.), irodalmi művel szereplőinek (Ivan, Vanyka, Jemelja, Pecsorin stb.) és néhány helynév (Amerika, Ukrajna). Ez utóbbiak a fentiekhez képest elenyésző számban találhatók.

A névcikkek a következőképpen épülnek fel: a szerző megadja a tulajdonnév egyedi, individuális, majd az „átvitt név” egy vagy több köznévi jelentését. A nyelven kívüli adatok (a reáliákkal kapcsolatos információk) csak olyan mértékben szerepelnek, amennyire szükséges a köznévi jelentés feltáráshoz, a név helyes használatához. Az elmondottakat illusztrálja egy történelmi személy nevének értelmezése: Mamaj: 1. Mamaj tatár kán neve (XIV. sz.) 2. bilinák szereplője 3. ellenség (általában) 4. szörny, szörnyeteg 5. hírszerző 6. kötekedő, izgága ember 7. goromba ember.

Mint az idézett szócikk is mutatja, az átvitt jelentésű név értelmezése a tulajdonnévtől a köznévi irányába történik. ez valamennyi név magyarázatára jellemző.

A görög, latin eredetű nevek etimológiáját csak azokban a névcikkekben tünteti fel a szerző, ahol ennek szerepe van a tulajdonnév köznévi jelentéssel való használatában: az eredeti jelentést (óhéber 'nyomon követő') őrzi például a Jakob (Jakov) név argó használata a 'spicli' (szűcsik).

Különösen nagy figyelmet fordít T. N. KONDRATYEVA a közmondásokban, szólásmondásokban szereplő nevek (Kuzma, Tit, Makar stb.) magyarázatára, amelyből kiderül, hogy e nevek többsége szintén átvitt jelentéssel került a frazeologizmusokba (Kuzma = vaslanc, ostor, rossz ember; Tit = könnyelmű, nemtörődöm ember; Makar = együgyű, balga, jámbor; szerencsétlen, alacsony származású ember; a holland maaker szóból népetimológiával ('mester')). Ennek ismeretében viszont érezhetőbbé válik a frazeologizmusok jelentése is.

Országismereti adalékokkal szolgálnak a reális névanyag elemeinek jelentésváltozását bemutató névcikkek (pl. Tatjana 1. A XVIII-XIX. sz.-ban, főleg álarcosbálokon, divatos tánc 2. 1920--40-es években viselt ruhafazon 3. széles karimájú női kalap (Anyegin főhősnőjének nevéből). Említést érdemel, hogy a névcikkek között szerepel egy magyar helynév is az alábbi bemutatásban: Tokaji: 1. magyar kisváros neve 2. magyar desszertbor fajta.

A nevek magyarázatán, használatának illusztrálásán kívül a szerző rámutat a nevek grammatikai jellemzőire (szám, nem, kategória), valamint stilisztikai minőségükre (táj, írott nyelvi, archaikus, argó stb.)

A névcikkek terjedelme különböző. A szerző szerint ez a kutatási eredmények mennyiségétől (vannak olyan tulajdonnevek, amelyekről még igen keveset tudunk), ill. a nevek absztrakciójának különbözőségétől függ (a gyakran használt nevek mint pl. az Ivan, nagyobb absztrakcióval rendelkeznek, így az átvitt jelentések száma is nagyobb).

T. N. KONDRATYEVA rendkívül szerényen, kísérletnek nevezi szótárát, amelyről összegzésképpen megállapítható, hogy a kísérlet jól sikerült, még akkor is, ha a bemutatott tulajdonnevek között a személynevek vannak túlnyomó többségben. (Talán nálunk sem lenne haszontalan egy hasonló „kísérlet” elvégzése.) A tulajdonnevek metaforikus, metonímikus használatát, köznévvé válásuk folyamatát illusztráló szótárt szívesen ajánlom az orosz nyelv és a névtani kérdések iránt érdeklődők figyelmébe. A szótár megjelenésének azért is örülhetünk, mert a kétnyelvű (orosz--magyar, magyar--orosz) szótárak a T. N. KONDRATYEVA által összegyűjtött értelmezett tulajdonneveknek csak igen kis részét tartalmazzák.

E szótár segítségével az orosz nyelvet beszélők alaposabb információkra tehetnek szert a tulajdonnevek többjelentésű voltáról, következésképpen helyes használatukról.

CSIGE KATALIN

HAJDÚ MIHÁLY: Magyar--angol, angol--magyar keresztnévszótár. Hungarian--English, English--Hungarian Dictionary of Christian Names. By M. Hajdú. Budapest, 1983. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége

E munkának talán legelőször említendő érdeme, hogy szerzője az egyetemes szótáriródalom egy sajátos műfajának első magyar művelője. Magyar szakirodalmi vonatkozásban pedig ezzel egyszersmind új műfaj meghonosítója. Külön érdeme, hogy úttörő feladatát tartalmi szempontból is jelesül oldotta meg. Az öt szerkezeti egységből (Bevezető, Introduction; Abbreviations and signs = rövidítések és jelek; The Hungarian Alphabetical System; Hungarian--English part; English--Hungarian part) álló könyvben az érdembeli a magyar--angol rész. Itt a magyarban használatos keresztnévek közül 2044-nek találjuk meg valamennyi fontos névszótári adatát. Az egyes névcikkekben ugyanis nemcsak az egyes neveket és kiejtésüket közli, hanem a fontosabb becenévi változatokat, azok kiejtését, továbbá a nevek etimológiáját. Ezen kívül, ha lehet, megadja az angol keresztnévi megfelelőt, végül arról is tájékoztat, hogy a XIX., ill. a XX. sz.-ban az egyes nevek gyakoriságát milyennek tudja.